

Київський міський педагогічний університет імені Б. Д. Грінченка
Інститут проблем виховання Академії педагогічних наук України

ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА:

теорія і практика

- Педагогіка
- Психологія

Збірник наукових праць
(спецвипуск)

Частина 2

№ 11

Київ • 2009

УДК 37.01
ББК 74.0
П 24

Засновники:

Київський міський педагогічний університет
імені Б. Д. Грінченка
Інститут проблем виховання Академії педагогічних наук України

Редакційна колегія:

*Бех І. Д.
Огнев'юк В. О.
Кононко О. Л.
Миропольська Н. Є.
Хоружа Л. Л.
Караман С. О.
Безпалько О. В.
Бобрицька В. І.
Мартиненко С. М.
Юрченко В. І.
Караман О. В.*

Видається з грудня 2001 року

Рекомендовано Вченою радою КМПУ
імені Б. Д. Грінченка
(Протокол №1 від 26.01.2009 р.)

Збірник наукових праць «Педагогічна освіта: теорія і практика. Педагогіка. Психологія» включено ВАК України до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з педагогіки (Бюлетень ВАК України № 3, 2005 р.) та психології (Бюлетень ВАК України № 9, 2005 р.).

Педагогічна освіта: теорія і практика. Педагогіка. Психологія: Зб.
П 24 наук. пр. / Редкол.: Бех І. Д., Огнев'юк В. О., Кононко О. Л.— К.: КМПУ
імені Б. Д. Грінченка, 2009.— № 11 (спецвип., ч. 2).— 212 с.
ISBN 978-966-7548-60-5.

У збірнику наукових праць розглядаються актуальні проблеми сучасної педагогічної і психологічної науки в історичному, методологічному, методичному аспектах, підбиваються підсумки експериментальних педагогічних та психологічних досліджень.

УДК 37.01
ББК 74.0

ISBN 978-966-7548-60-5

©Київський міський педагогічний
університет імені Б. Д. Грінченка, 2009
©Інститут проблем виховання Академії
педагогічних наук України, 2009

<i>Швидка С. О.</i> Роль творчості у формуванні професійної майстерності майбутніх соціальних педагогів	100
<i>Шелудешева М. В., Качан О. А.</i> Виховання особистості за допомогою пластових крайових таборів	103
<i>Шпенник С. З.</i> Соціально-психологічна підтримка дітей групи ризику в освітніх закладах Великої Британії	106
<i>Яковенко К. Ю.</i> Особливості соціального захисту в роботі соціального педагога з обдарованими учнями в умовах загальноосвітніх навчальних закладів	109
<i>Ярошко М. М.</i> Волонтерські клуби як основна ланка фахової підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактично-корекційної роботи з педагогічно занедбаними підлітками	113

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

<i>Боровець О. В.</i> Розвиток емпатійності підлітків у процесі діяльності в групі однолітків	117
<i>Васильєв О. О.</i> Організація соціально-психологічної підтримки учнів у середніх спеціалізованих навчальних закладах	120
<i>Васильєва М. О.</i> Формування навичок професійної рефлексії як основа вдосконалення професійної підготовки майбутніх соціальних працівників в умовах класичного університету	124
<i>Волошин С. М.</i> Особистісна та професійна ідентичності сучасного педагога	128
<i>Грищенко С. В.</i> Психологічна проблема взаємозв'язку самовиховання і діяльності особистості	131
<i>Добренко І. А.</i> Проблеми професійної підготовки фахівців з психосоціальної роботи в навчально-освітньому просторі	136
<i>Долганіна В. В.</i> Психологіческая поддержка учащихся в период формирования нового коллектива профильного класса	139
<i>Живанова В. А.</i> Феномен страху як психологічна проблема	142
<i>Коханова О. П.</i> Партнерство як умова успішної соціально-педагогічної роботи в закладах освіти	147
<i>Лісовець С. В.</i> Психологічні особливості професійного становлення майбутніх соціальних педагогів	151
<i>Милюзина О. О.</i> Декоративно-прикладне мистецтво як засіб естетико-терапевтичного впливу в умовах психологічної служби школи	156
<i>Пожидіаєва О. В.</i> Діагностика готовності майбутніх соціальних педагогів до консультативної діяльності	160
<i>Сергеєнкова О. П.</i> Гуманістична парадигма професійної підготовки соціальних педагогів	163
<i>Смук О. Т.</i> Психологічна допомога дітям в інтернатних закладах	166
<i>Сорокіна О. А.</i> Організація самостійної роботи майбутніми соціальними педагогами при вивченні психології	170
<i>Столярчук О. А.</i> Психологічні проблеми самооцінки в юнацькому віці	173
<i>Таран О. П.</i> Теоретико-методологічні засади супроводу готовності дітей до шкільного навчання	177
<i>Тепла М. Й.</i> Особливості розвитку підлітка як актуальна проблема психології	184
<i>Хартман О. Ю.</i> Психологічні чинники становлення відповідальності батьків за розвиток дитини дошкільного віку	188
<i>Хижняк О. А.</i> Психологічне сприяння розвитку особистості учнів загальноосвітньої школи як потенційних захисників країни	192
<i>Цюман Т. П.</i> Підготовка соціального педагога до формування культури життєвого самовизначення старшокласників	195
<i>Чала О. А.</i> Переживання внутрішньоособистісних конфліктів майбутніми педагогами в процесі їх фахової підготовки	200
<i>Чепур О. С.</i> Соціально-психологічна робота з обдарованими дітьми в позашкільних закладах освіти	202
<i>Чернякова А. В.</i> Проблеми третирування (Bullying) серед учнів у загальноосвітній школі США: шляхи запобігання та подолання	207

**Організація самостійної роботи
майбутніми соціальними
педагогами при вивченні
психології**

Сорокіна О. А.
М. Київ

Найбільш суттєвою характеристикою сучасного підходу до підвищення якості вищої освіти є прагнення не тільки розробити заходи щодо покращення процесу формування у студентів знань, умінь та навичок, скільки сформувати у них повноцінну навчально-пізнавальну діяльність як потребу, коли отримання знань стає цінністю, а в процес отримання освіти активно входить така складова як самоосвіта. В такому сенсі стає важливим розвиток у студентів мотивів, які стимулюють навчання та сприяють виходу цього процесу далеко за межі аудиторії.

Огляд літератури з зазначеного питання свідчить про те, що багато викладачів та науковців вбачають значний потенціал самостійної роботи студентів як джерела високої професійної підготовки майбутніх спеціалістів. Існують певні методологічні розробки щодо психолого педагогічних засад самостійної роботи студентів [2, 4, 5, 7], особливості організації самостійної роботи в гуманітарних та технічних закладах освіти [1, 3, 6].

Метою даної статті є аналіз конкретних способів організації самостійної роботи при вивченні психологічних дисциплін майбутніми соціальними педагогами.

Необхідність вивчення психології як навчальної дисципліни майбутнім соціальним педагогом обумовлена потребою забезпечення високого рівня загально-гуманітарної підготовки, створенні у студентів фундаменту для подальшого засвоєння ними знань з профільних та професійно орієнтованих дисциплін. У кожного студента повинен бути сформований певний рівень психологічної культури, як особистісного новоутворення, що забезпечуватиме успішну й продуктивну роботу з людьми. Відомо, що навчальна діяльність є полімотивованою. Але соціологічні та психологічні дослідження свідчать, що частка студентів, у яких в якості провідних мотивів навчально-пізнавальної діяльності виступають пізнавальний (інтерес до знань) і професійний (бажання досконало опанувати майбутньою спеціальністю) інтереси невелика і в різних вибірках коливається від 3 до 38 % [цит. за 4, 16].

З іншої точки зору, саме самостійна робота може стати ефективним джерелом формування у студентів інтересу до набуття професійних знань та розвитку власної особистості зокрема.

Не секрет, що сучасний студент-першокурсник не завжди має високий рівень сформованості мисленнєвих та мнемічних процесів, певний рівень мотивації до навчання в загалі та спеціального навчання, зокрема. Не можна не звернути увагу на відсутність у студентів навичок ефективної роботи з літературою та ін. Не завжди студент добре уявляє себе в тій професії, яку обрав. На нашу думку, психологічно обґрунтована організація самостійної роботи студентів сприятиме появі чи посиленню пізнавальних та професійних мотивів, які в майбутньому можуть стати справжніми двигунами постійної фахової самоосвіти.

Залучання студентів до самостійної роботи має відбуватися поступово. Викладач прагне не лише надати студентам інформацію з курсу, він намагається навчити способам рішення проблем, закласти основи професійного мислення, прищепити смак до інтелектуальної діяльності взагалі. Тобто його цілі віддалені. Студент керується найчастіше більш доступними, конкретними, добре зрозумілими, достатньо мотивованими цілями. Тому студента необхідно спочатку залучити до конкретної навчально-пізнавальної діяльності, зацікавлюючи його одним з сильних мотивів, які в нього вже є (прагнення самоствердження, бажання спілкуватися з оточуючими, з дітьми, спрямованість на вирішення власних проблем, вже існуючі інтереси та ін.). Потім, коли він вже зацікавлений цією діяльністю, забезпечується головне: підбір змісту діяльності і організацію процесу її подальшого протікання таким чином, щоб при цьому утворювались передумови для переходу пізнавальних і професійних мотивів з рангу додаткових (в такій позиції вони існують у переважній більшості студентів) в ранг провідних.

Так, для студентів молодших курсів, які вивчають розвиток емоційної сфери молодших школярів в якості індивідуального завдання про-

понується дослідити рівень тривожності дитини зазначеного віку за допомогою опитувальника та підготувати психологічні рекомендації для батьків, вчителів та самої дитини щодо зменшення негативного впливу надмірної тривоги. Кожний отримує детальну інструкцію, критерії оцінювання та термін виконання. Необхідно відмітити зацікавленість, з якою першокурсники ставляться до запропонованого завдання. Вони самостійно шукають підслідних (іноді зовсім незнайомих), навіть, використовують телефонне опитування, самостійно організують спілкування та діагностику. Не менш виражено вони ставляться до підготовки рекомендацій (часто демонструючи рівень знань вищий, ніж при викладенні теоретичних положень). Така форма роботи зацікавлює, навіть, неактивних у навчальному процесі студентів. З психологічної точки зору, діяльність може бути стійкою та інтенсивно протікати у разі, коли вона спрямована на отримання творчого (чи такого, що має творчу складову) результату. В даному випадку творчий результат — це отримані студентом досвід та знання в ході його самостійної діяльності як абсолютно нові, які не існували до нього у готовому вигляді (чи були невідомі йому).

Відомо, що однією з важливих зовнішніх умов діяльності, що формується, є контроль за нею. Серед різних форм контролю за самостійною роботою студентів оптимальною вважається рефлексивна [4]. Такий контроль здійснюється у формі обміну думками між студентом та викладачем у діалозі. Рефлексивний контроль фактично поєднує переваги контролю за процесом й контролю за результатом, долаючи їхню обмеженість. Студент розповідає про процес, хід своєї діяльності як готовий результат, який стає головним його надбанням. Викладач має можливість разом зі студентом обміркувати його вдалі рішення чи помилки, насажити на більш глибоке вивчення цієї теми чи пов'язаних з нею. Якщо таку форму контролю проводити систематично, то вона орієнтує студента на увагу на способах виконання самостійної роботи і таким чином навчає студента самоконтролю за власною діяльністю.

Наступним етапом у залучення студентів до дієвого оволодіння матеріалом є розробка психологічних рекомендацій для гіперактивних, агресивних та занадто сором'язливих дітей. Це практичне заняття, коли група розподіляється на малі підгрупи (не більше 4 осіб)

і працює з однією з категорій (ознаки, критерії, рекомендації дитині, батькам). Напрацювання активно обговорюються в малих групах, а потім презентуються аудиторії. Таким чином, окрім навчальної мети, ми опосередковано досягаємо й виховної. Працюючи в групах, обговорюючи поведінкові особливості інших людей, студенти, по-перше, навчаються толерантності; по-друге, систематизують побутові спостереження у певні психологічні поняття. Крім того, така форма навчання дозволяє висвітлювати міждисциплінарні зв'язки з педагогікою, фізіологією ВНД та ін.

В інших випадках входження студентів у самостійну роботу можна здійснювати через зв'язок змісту предмета, що вивчається, з інтересами студента, які він вже має. Так знайомство з профорієнтаційною методикою Голанада виявилось ефективним за багатьма напрямками:

- як зізналися студенти, деякі з них спочатку протестували себе, а вже потім підслідного, бо не всі абітурієнти взагалі стикали х профорієнтаційними заходами, особливо в сільських школах;

- тут вже складніший рівень інтерпретації, відносно тесту дитячої тривожності, бо інтерпретації підлягає вже сполучення факторів, й до рекомендацій треба підходити більш вважено й відповідально, бо опитуваний — реально існуюча людина, з невпевненістю й роздумами, як і сам «консультант» рік тому;

- такі завдання наближають студентів до практичного застосування та дотримання етичних норм, які вони вивчають теоретично;

- крім того, студент вже працює з конкретним апробованим діагностичним інструментарієм.

Така форма роботи наближає предмет до студента, включає його в справжню психологічну діяльність, примушує його осмислювати не лише певні методологічні положення, а й приміряти на себе ситуацію «консультант-клієнт»

Функцію вступу в самостійну роботу може виконувати і постановка конкретної проблеми, співвіднесеної з майбутньою спеціальністю студента. Так студентам, як майбутнім соціальним педагогам, пропонується скласти психологічну характеристику особи шкільного віку. Обов'язкова умова індивідуальної роботи: ця характеристика повинна бути складеною за результатами спостереження за людиною, яку студент обирає та спостерігає, а не за описами

підручника. Таке завдання переслідує декілька цілей:

— уважне спостереження за дітьми шкільного віку, бо люди цієї категорії часто стають клієнтами соціального педагога;

— прикладне застосування категорій і понять психології, яку студенти опанували у попередньому семестрі;

— отримання навичок професійного, а не побутового спостереження з систематизацією, узагальненням й обміркуванням матеріалу.

Старанність та зацікавленість, з якою студенти ставляться до запропонованих завдань, свідчить про зростання пізнавально інтересу в процесі самостійної роботи. А залучання до неї студентів, які ігнорують різні форми аудиторних занять, сприяє пробудженню, хоча б частково, професійного інтересу.

Організація самостійної роботи студентів не може відбуватися за залишковим принципом, коли викладач до самостійного опрацювання пропонує питання, які він не встиг розглянути на лекції. Такі настанови не виконують справжньої мотивуючої функції і часто стають декларативними: викликають активність бідну за змістом та нестійку за силою. Але не секрет, що у зв'язку з обмеження аудиторних годин викладач мусить виносити певні теми на самостійне опрацювання. Але результати цієї роботи обов'язково повинні бути розглянуті на наступних лекціях, «включені» в активні знання, а не лише у екзаменаційні питання. Так нами до самостійної роботи пропанується тема з історії розвитку психологічної науки. Але знову ж таки, після того, як кожен студент в індивідуальному порядку через співбесіду з викладачем визначить свій рівень знань, необхідна узагальнююча лекція, щоб надати можливість викладачу показати тенденції розвитку уявлень про психіку, довести логіку змін предмету психології та визначити її місце у сучасній системі наук про людину.

Крім того, слід зауважити, що лекції вже давно перестали бути так званою пасивною моделлю навчання; коли студент засвоює та відтворює матеріал запропонований викладачем на лекції. Більш розповсюдженою стає модель, коли студент активно включається у діалог з викладачем і пропонує власні підходи до вирішення тієї чи іншої проблеми, ситуації. Активно використовуються презентації, підготовлені не лише викладачами, а й самими студентами. Так студентам пропонується викласти окремі питання лекції. Зрозуміло, що до цієї форми залучаються найбільш підготовлені студенти.

Таким чином:

— самостійна робота студентів — один з найскладніших моментів організації навчального процесу у ВНЗ. У порівнянні з аудиторними формами роботи студентів (лекціями, практичними та семінарськими заняттями) самостійна робота найменше піддається зовнішньому управлінню;

— самостійна робота повинна бути спрямованою на розвиток пізнавальних та професійних мотивів студентів;

— задля підвищення ефективності самостійної роботи студентів, вона має спиратися на мотиви, які вже існують у студентів (самоствердження, бажання спілкування, особистісні проблеми, конкретні проблеми, пов'язані з майбутньою спеціальністю студента, існуючі інтереси та ін.);

— оптимальною формою контролю самостійної роботи при вивчення психологічного блоку дисциплін є рефлексивний. Спілкування повинно бути максимально діалогізованим, бажано індивідуальним.

Відомо, що самостійна робота студентів може бути по-справжньому організована тільки в процесі самостійної творчої роботи викладача.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вікторенко І. Л. Самостійна робота студентів в умовах кредитно-модульної системи / І. Л. Вікторенко // Вісник Черкаського університету. Черкаси: [б. в.], 2006. — Вип. 89. Серія: Педагогічні науки. — С. 108–115.
2. Володько В. М. Самостійна пізнавальна діяльність студентів: метод. реком. / Володько В. М., Дмитрик І. С., Іванова Т. В. — К.: ІСДО, 1993. — 52 с.

3. Жигір В. І. Принципи побудови індивідуальних завдань для самостійної роботи студентів / В. І. Жигір // Педагогіка.— 2005.— № 1.— С. 14–18.
4. Заика Е. В. Психологические вопросы организации самостоятельной работы студентов в ВУЗе / Е. В. Заика // Практична психологія та соціальна робота.— 2002.— № 5.— С. 13–19.
5. Організація самостійної роботи студентів в умовах інтенсифікації навчання / [Алексюк А. М., Айрзанайн А. А., Підкасистий П. І. та ін.].— К.: ІСДО, 1993.— 336 с.
6. Організація самостійної роботи студентів з вивчення курсу «Історія України»: метод. реком. для викл. і студ. усіх спец. / [уклад.: С. І. Мешковая, В. І. Силантьев; за ред. В. І. Ніколаєнка].— Х.: НТУ «ХПІ», 2007.— 67 с.
7. Селевко С. М. Современные образовательные технологии / С. М. Селевко.— М.: Народное образование, 1998.— 360 с.

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто питання, які стосуються особливостей організації самостійної роботи студентів при вивченні психологічних дисциплін.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены вопросы, касающиеся особенностей организации самостоятельной работы студентов при изучении психологических дисциплин.

УДК 159.923.2:159.922.8

Психологічні проблеми самооцінки в юнацькому віці

Столярчук О. А.
м. Київ

Різноманітні події, що відбуваються в житті людини і піддаються її аналізу, викликають емоційне ставлення до них та самої себе, стають основою для самооцінки. Навряд чи знайдеться психологічна категорія, яка б потужніше впливала на всі аспекти особистості, ніж самооцінка. Сфера її дії стосується інтелекту й емоційної сфери особистості, її соціальної ролі та взаємин з оточуючими, оцінки досягнень і побудови перспектив розвитку.

Процес формування самооцінки має довготривалий характер, однак кожний віковий період вносить свою специфіку в динаміку та зміст самооцінювання особистості. Юнацький вік є важливим для активізації внутрішніх чинників становлення самооцінки та її потужного впливу на дорослішання молодих людей. За та-

ких умов проблема змісту та механізмів формування самооцінки юнаків набуває першочергової значимості для практики вдосконалення процесів соціалізації особистості в цілому.

Науковий поступ у вивченні проблем самооцінки відбувався завдяки таким вченим, як Р. Бернс, Л. І. Божович, А. В. Захарова, Я. Л. Коломинський, І. С. Кон, М. І. Лісіна, В. С. Мерлін, К. Роджерс, Л. Г. Подоляк, В. Ф. Сафін, Є. І. Савонько, В. В. Столін, І. І. Чеснокова та інші. Однак, дані стосовно специфіки формування самооцінки в юнацькому віці часто мають фрагментарний та суперечливий характер, що зумовлює необхідність їх перегляду та оновлення. Отже, метою статті є аналіз специфіки розвитку самооцінки в юнацькому віці, її змісту та механізмів формування.